

ולא מיהו בידם ככל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול. שהם מוחים ומכריתם לעבוד, במכתב כתיב והדעמשים שלו. ושלחתי אחרי האדמיניסטראטורא. והוכחתי על פניו איך יניח. לתפקידים שתחת דגלו לעבוד על התנאי שעשינו בכיב תוקף בעת אשר נתתי את ידי להצאת התורה. או השיב לי שיניח לי האמת. הוא היה רוצה לעמוד בהסתחתו. כמו שביארתי לו. כינון שישנם אוסרים ומתירים. יוכל כ"א לעשות כנסתית לבו. אם אחד שומע לו. ומוכר עליו. יש לו איזה סמך. אבל אם אחרי סומך על הגאות רידיביץ האוסר. ועוד כמה גדולים עמו. ודאי יש לו על מה שיסתמך. ואיזה יושר יש להכריח ולקח. אבל כ"ז היה ע"פ מה שהשב. שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיית שיסמכו על הדינה. כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה. אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידיביץ מפיץ הרמות וקללות על הסומכים על התורה. ביה האופן לא הכמות שיעמוד הוא מנגד. ואבני בכ"ז לא הנתתי ידי ממנו. ובאורתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מקיל. אין לי כל יפד. כח להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי. מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יוחר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה. ואני משתוקק לזה. בכל לבבי ובכל נפשי. מה שא"כ המתמרים לפי דעתם הם מחוריינים למחות בגנותם להקל בכל כחם. וכל מה שאנם עושה לשם שמיטה. אין ראוי להתנגד אנשית לעמוד נגדה. ובי"ה הענינו אז דברי התבטת לי שישלח פקודה לחדול מפניה. אם קיים דברי או לא. אינני יודע. אבל כ"כ יוכל לראות מזה. שהאמת היא ההפך ממה שחשב שאנכי נחמתי חרב ביד האדמיניסטראטורא. אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה האלמלא נקמתי להיתר היו. אומרים שאינם צריכים לשום היתר. כאשר מרגלא בפומיהו תפתי שרבי י"א. ד"ל היה גדול יותר מכל הרבנים שבארץ. ומי יעמוד נגד היתרה. והיו עושים איתו. מפני ע"י מאן דתו. ואז היו מכריחים בלא שום כושה את הכל לעבוד כאיסור. גמור ובכינוי. מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפוי-הסוכה. די יסלק להם. שום זכות לשבא אחרי תחת אהבתו.

ומה שכותב מר: ב. הלא הוא מכויל יוחר גדול עפ"י המב"ש בחילוק שבין סדום למלגש בגבעה. שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה דבר אדוני כצברים האלה. וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר. ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחיות. ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה גוראה כעובדא דפ"כ ודסדום. למלוגתא של הוראה. במידו דרבה. שנמצאים סוכרים שאפילו מדרבנן אינו נהג. ורשע בו ספקית כ"כ רבים. בין מצד השנים. בין מצד דעת בעל הלכות א"י הניחוס להסור. שסובר שכשנחננים ארוננו דינו פלקעק של גוי. שאין שביעית נהגת בו כלל. ובין שהיה זה הגדול רבינו הסור. בין שהיה אחר. דבין מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"י לגמרי. ב"א להפקיע לצורך הוראת שעה. ופיקוח נפש. האלמלא הישוב מהורבן בגשמיות ורחמינות. וגם ע"י לא על דברים של תורה כ"א על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נמפיץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת היתר. ראוי לאמר שהיה יותר

44 ע' למעלה כ"ד א' ג' ו'—ד—ח.
 45 האופן ר' יצחק אלחנן מפאנזא. שהוא היה המזוה העיקרי בכונה השמיטה הראשונה של הישוב החולש.
 46 בראשית י"ט ח.

אריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעודד איש את אחיו. לחוק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו. אחרו העינות שצורף מצוה חסדו תגדל שתבנינה ב"ה. ועוד ידו נשורה ב"ה לטובה. לבנות ולא להרס. למעט ולא לעקר. ואנו חייבים להבין את רמזות ההנהגה העליונה וללכת בדרכיו. בדרך נועם. ונתיבות שלו. ומזה שזממה על מה שכתבתי שלא החרתי יותר מרובים מפורסמים גדולים ומרובים זולתי. ואמר שהם התירו הוראת שעה. ולא שיתפשד יותר יוחר. בודאי הם התירו הוראת שעת מפני ההכרח שהיה בומנם. ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול. מבשמיטת הקודמות. מגדל העינות ורובי הפועלים. ביהודי העלונים. שהיו צפויים ממש לגזע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה ל"ג. כי בשמיטה הראשונה שלעלה ביד המתמרים לאסור על עקרון את התפקעה. ראיתי שכתבו אח"כ במכתב של בקשת תמיכה. שהיו ממש מקרים של מות נפשות ברעב. ח"ו שם. ויאמר נא כי"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערד של נפש אחות מישראל. ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אגלי שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ התפקעה. שהחיה את הארבים ואת הפועלים. והעמיד את הקפוחים של הבגדים על מוכנם שהיו עומדים להיות נפולים ע"י השביתתה. כי לא היו זאמנינם לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרנסה אחת. והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות ומתורות מאת"י. ואין לשער גודל המהומה. העלבון חילול ד' והחילול כבוד המורה והאמונה בכלל שהיה ח"ו אז וזהו עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא. רק עצת ד' היתה זאת. שנתן כח לאיד-אוננים. לעמוד לשום נפשי בכפי נגד מכתה אלהים. כדי להציל את אר"ק משממון רותני וגשמי. ואת שם השמיטה ותה"ק מחילול גורא. ובכל לב אודה ל"י על אורו ואמתו אשר שלח אלי בסודו הגדול.

ומש"כ על דברי"ג שאנכי עשיתי שמיטה. שלא היה המכשול גדול מזה ומזה. וכ"כ שהזכר הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי. והיה החורבן גדול מזה ומזה. ובי"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א' שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אנשה היתר. ולא אתו חרב ביד האדמיניסטראטורא. ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה. והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר. ודאי לא רובים ולא יערי"ש. אפילו מכתב אח"כ לא קבלתי משום אדם. בבקשה למשור ידו מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המיטות לדרוש ממני זה. ואדרבא להיפך. קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגורו. ושלא יצטרכו לצאת לגזר לח"ל. ושאתחזק בעשיית סדר היתר. כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מחרו התפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראטורא. התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנגד בדרך המתמידים. לעבור ח"ו על דעתו. ובי"ה כן קיימו במיטות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שלומי שביעית במאמר הג"ל.

40 ע' נמר ב"ד י"ט י"ט. בסודו ליום השבת.
 41 שטר מכירה על הקרעות לצורך הפקעת היתב בשביתת העבודה בשביעית.
 42 מקדויה הנבלת הנישנות על הברון דרפשיץ ז"ל החברת יק"א.
 43 ע"פ לשון הנפלא מסוף מז:

פתיחת הערות הרצייה לאגרת תקנה - 3

בעזה"ש

[20] "אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל יעשה לינשמעי יצתה בת-קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב: 'ברכו ד' מלאכיו, גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו' בְּרִישָׁא יְעוּשִׁי וְהָדָר יִלְשְׁמוּעֵי..."

"...איזו גיבור שבגיבורים? זהו שכובש את יצרו, שנאמר: 'טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלכוד עיר' (משלי טז). וכל הכובש את יצרו מעלין עליו כאילו כבש עיר מלאה גיבורים, שנאמר: 'עיר גבורים עלה חכם' (שם כא), ואין גיבורים אלא גיבורי תורה, שנאמר: 'גיבורי כח עושי דברו'..."

[21] "פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים, וְלֶקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם" (משלי יא, ל)

"פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים הם הבנים, שכל מי שמניח בן הרי הוא כאילו חי. ועוד, כי הצדיק מלמד לאחרים שיעשו מצוות ד' אשר יעשה אותם האדם וחי, ולכן הפרי של הצדיק עץ חיים. וְלֶקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם - שהתלמידים הם יותר טוב מבנים, שהם בְּנַפֶּשׁ, וכן מי שלומד תורה לְעַם יִלְקַח נְפֹשׁוֹת, כי מצוות הוא נגד הגוף והתורה הוא נגד הנפש, והוא נגד עוה"ז ועוה"ב, ולכן הפרי של הצדיק הוא עץ חיים, שהוא הגוף של אדם, כמו שכתוב 'כי האדם עץ השדה', אך 'עץ חיים', כנ"ל, אבל החכם הוא 'לוקח נפשות', שהוא בנשמה".

[23] "ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, י"א אד"ר תרס"ח.

שלום ברכה ומרפא לרוח וְגו', לכבוד ידידי הרב הנכבד החסיד מו"ה דובער הלוי מילשטיין נ"י. אחדשה"ט. עברו ימים ושבועות וחודשים מאז קיבלתי את מכתבו היקר. אמנם מאד אחרתי מהשיבו, יאמין ידידי, כי דבריו היקרים והצעת צערו הדאיבו גם את לבבי, והייתי נדהם ולא ידעתי מה לענות, אמנם אח"כ נתנשבתי כי לא יפה היא השתיקה, בפרט כי דעתי העניה מסכמת שאין לנו להתנאש כלל וכלל משום בן ישראל, ויגם כי אשב בחושך ד' אור לי. על כן, אגלה בזה לכבודו כי אף שבאמת אם היו בניו קשורים לכל-הפחות לאומה הישראלית ברעיונם, והיו מחובבי-ציון או ציונים, היה יותר נקל להשיבם לאיתן דרך ד', מפני שיש גדול בין ההכרה הלאומית בישראל אל שורש הקדושה באמונה ובקיום תורה ומצוות, מכל-מקום, גם עכשיו, שהרחיקו ללכת, אין להתנאש מהם כלל וכלל, סוף-כל-סוף כל-כך פעל אור ד' אשר הופיע בעולם אלפי שנים ע"י תורתנו הקדושה, שעכשיו כבר אין לנו אותה המינות הארורה, אשר יכל בְּאֵיקָה לא ישובו, שהיתה בימים הראשונים. עכשיו אפילו הדעות היותר רעות עומדות הן על הבסיס של בקשת היושר והצדק, שבאמת הוא בעצמו הוא דרך ד' שציונה אברהם אבינו ע"ה את בניו ואת ביתו - לעשות צדקה ומשפט. ונמצא שכל הטעות של הדור היא רק מה שהם אינם יודעים, שכדי

לבוא אל המטרות הטובות שהם חושקים, צריכים בני ישראל להיות מכבדים את התורה ודבקים יפה באמונת ד' ברוך-הוא, שהיא אור העולם כולו וחיוו. על-כן לדעתו, לנפולים כאלה צריך להסביר פנים בזה האופן: להגיד להם כי יסוד מטרותם היא באמת רצויה, אלא שראוי שלא ילכו 'כסומא בארובה' אחרי המנהלים ואחרי הדעות המתקבלות בהמון. כי ידוע הוא שכל דעה חדשה נולדת עם חסרונותיה וסיגיה, על-כן הם צריכים לפקוח עין לצרוף סיגיה, והצרוף של הסיגים יהיה קרוב להם ע"י מה שיהיו משתדלים בכל היכולת שלא להתרחק מהיהדות, כדי שיאיר בנשמתם האור הנצחי, אור ד', ואז יהיו הם עומדים על הבסיס הטבעי שלהם, ויהיו שלמים בנשמתם, ויהיו כל כוחותיהם הרוחניים חיים עימם, וידעו בהכרה פנימית לשום את דרכם, ולתן לכל נטיה את מידתה, ולא להיות אדוקים באין-קצף דווקא לדעות החדשות של הזמן, על כל סיגן ופן-שן. לעניות דעתי בדיבורים כאלה נרף לבבם מעט, ואם יתחכם כבוד תורתו להתנהג עימם באהבה ובמידת רחמים יוכל להיות שיעלה אותם מדרגות רבות מרדת שחת. ומה שלא יוכל לפעול אצלם בפעם אחת, יפעול אח"כ, והזמן בעצמו יגלה את העיגרון, שיגראו את הזיוף של הדעות החדשות בכללותן, ובכל זאת לא יזניחו לגמרי את הצד הטוב שבחן, שהוא החשק של רדיפת היושר והצדק הכללי. כן, ידידי, נתקנים בימים הללו, בקץ, החזון 'והיה כאוב מארץ קולך' (ישעיה כט, ד). כי אנחנו צריכים להרכין את הרגשותינו הקדושות הרבה כדי לספר עם הבנים בלשון שהם נזקקים, ועם זה להאמין באמונה שלמה, שאור ד' שורה על כל יחיד ויחיד מישראל, ושכל הנסיגות לאחור אינן כי-אם שגגות גדולות, והם במדרגת טועים בדבר מצנה, שחושבים שכך היא החובה המוסרית, שהיא באמת אמיתת חפץ ד' בעולמו, כי הוא ברוך-הוא אוהב צדקה ומשפט. על-כן ידידי, עצתי היא, שבכל האופנים לא יפקיר את בניו, ויקרבם כפי היכולת, וסופם בנדאי לתשובה, ואם הם רק יתחילו להתעורר לטובה, ישלימו בניהם אחריהם את פעלם לטובה, ורחמי ד' מרובים הם, כי הוא נוהג בחסדו כל דור..."

"(ב) יש אומרים שאם שחט בגומא בשוק, אסור לאכול משחיתתו עד שיבדקו אחריו שמא אפיקורס הוא; (רמב"ם פ"ב מה"ש ועיטור) ויש אומרים שמותר בדיעבד ואין צריך בדיקה (רשב"א ומרדכי בשם רא"ם): הגה - ובזמן הזה דאין דרך עובדי עבודת כוכבים בכך, יש להתיר בדיעבד. (א"י ובשחיתות הר"מ ממדלינגן)"

"(ב) מיד. פירוש: ואין ממתנינים לו (= לשי"ץ שדילג על "ולמלשינים") שיזכיר, אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד. ומדקתם פה משמע דאין מסלקין אותו משי"ץ משום פעם אחת, ובפרט בזמן הזה. (עבי"ד ס"ס י"ב)"

"...ומאחר שבעיתונות החילונית אני חפץ לדבר, הדבר מובן שהנני זקוק למען את קולי, לא לדבר בקול חוצב להבות קודש כמו שראוי וכשר הדבר לדבר בו כשבאים לעסוק בענין כל כך קדוש ונערץ, כל כך יסודי בהויית עומק נשמתנו הישראלית, כקדושת השבת. זה נניח לדרשות של בתי כנסיות ובתי מדרשות ולחיבורים מקצועיים. אבל הפעם נדבר דברים 'בעלי בתיים', קרובים לשיחת חולין. ואף על פי כן, - ואולי דווקא מפני כן - אני רוצה לקוות, שבינינו אותי אלה השדרות של אחינו החביבים, שאליהם אני מתכוון לפנות בדברי אלה, שעם כל פטחיותם הם יוצאים מתוך הלב הנשבר עד לתהום הנשמה..."

(מאמרי הראיה עמ' 351)